

SOCIAL COMMUNICATIONS

ARTISTIC PORTRAIT IN PROFILE: A THEORETICAL SKETCH

МИСТЕЦЬКИЙ ПОРТРЕТ У ПРОФІЛЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ЕСКІЗ

Malvina Voronova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-19>

Жанр, про який йтиметься нижче, широко відомий науково-академічному середовищу, інтелектуалам, медійникам і мистецтвознавцям, а також широкій аудиторії, яка цікавиться життям, творчістю та характером митців – художників, музикантів, режисерів чи улюблених акторів. Тож на цей попит завжди знаходиться пропозиція, оскільки мистецький портрет – як оповідь про особистість митця – існує від давніх часів, коли, до прикладу, Джорджо Вазарі створив життєпис Леонардо да Вінчі та інших художників (1550 р.) [1], до сьогодні, коли про митців оповідають не лише професійні медіа, а й блогери на різних комунікативних майданчиках, як, наприклад «Біографер» – @biographer_ua, що має 73,5 тис. підписників на YouTube. Відтак мова йде про метатекст, який модифікується в історичному часі й функціонує в різних форматах – як медіатекст (в тому числі – в основі відео та аудіопортретів), як збірка чи книга, зберігаючи при цьому свою філософію та місію у межах міжлюдської комунікації. Вона ж полягає в тому, аби від покоління до покоління вести літопис видатних особистостей.

Давня історія та сучасна наповненість жанру створюють підґрунтя для появи цілісної його теорії. У цьому місці практики-портретисти поставили б іронічне питання, а навіщо формувати теорію, якщо й так усе добре функціонує. Так, ймовірно, що світ може існувати без знань про нього, однак з ними він стає складнішим і більш захопливим. Це ж стосується й жанру мистецького портрета, який існує чимало тисяч років й буде існувати стільки, скільки існуватиме людська цивілізація та її мистецтво, однак саме аналітична, дослідницька думка про нього окреслює границі його унікальності.

¹ Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Історія культури налічує велику кількість писемних та візуальних портретів, адже кожне покоління «оживлює» старі образи й додає власні, і оповідь про видатних особистостей ніколи не уривається й має накопичувальний характер. Однак *загальна теорія* публіцистичного портрета, яка систематизує й диференціює портретні види, є новітньою й, власне, авторською [2; 3; 4; 5]. Її філософським стрижнем є документальне, адресне, людино-центричне портретування, як процес, що націлений на збереження соціальної пам'яті шляхом безперервного створення нарративів про значущих особистостей. І, якщо пірнути глибше, а поодиноким портретистам це вдається, – реконструювати особистість на відстані часу.

Термін «публіцистичний портрет» включає такі портретні різновиди: історичний, політичний, літературний, мистецький, соціальний та соціологічний. І, відповідно, їхніми семантичними центрами є чітко окреслене коло людей. У центрі історичного портрета – ті, хто вплинув на перебіг історії, а це – державні діячі, політичні лідери, впливові світські та релігійні особи тощо. Семантичним ядром політичного портрета є політичні лідери сучасності, що занурені у боротьбу за владу, а також лідери громадсько-політичної думки та партії (як окремий самодостатній об'єкт портретування). Письменники, поети, літератори і публіцисти становлять жанровий стрижень літературного портрета. Соціальний (професійний) портрет зосереджений на представниках унікальних професій, на нетипових представниках типових видів діяльності, він розповідає також про визначних лідерів субкультур чи певних соціальних груп сучасності. Дуже своєрідним є соціологічний портрет, що створює цілісний образ певного етносу, класу чи окремої суспільної групи [5].

Найбільш яскравим портретним різновидом є, безумовно, мистецький портрет. Його семантичний центр становлять: живописці, графіки, гравери, скульптори, архітектори; діячі прикладного мистецтва; кіно і театральні режисери; сценаристи (драматурги); кіно і театральні актори; циркові артисти; кінооператори; фотографи; музиканти (композитори); виконавці (диригенти, вокалісти, піаністи, скрипалі) та ін. [6].

У такій детальній диференціації не було би потреби, якби в нарративах про видатних людей йшлося лише про їхнє життя, і численні оповіді лійно би рухалися від народження до смерті кожного з них із неминучою повторюваністю життєвих циклів. Однак цінність жанру портрета полягає в тому, що він відповідає на запитання – якою була особистість, чим була наповнена її унікальна свідомість. І йдеться не лише про хронологію життя, а передусім, – як людина реалізувала себе в діяльності, що розказала про себе світу через неї. Література і мистецтво, політика і релігія – саме тут портретисти шукають прихований малюнок

особистості. Іншими словами, об'єкт дослідження визначає спосіб дослідження, відтак портретні типи суттєво різняться способами реконструкції особистості.

Назвемо жанрові «прикмети»/ознаки мистецького портрета. Центральною змістовою серцевиною тексту, а також об'єктом зображення є фігура значущого – для всього людства чи для окремого суспільства – митця. Зміст мистецького портрета, його композиція і логіка викладу відповідають на ключове запитання, – яким він був у мистецтві і житті; а також на запитання, – який образ себе він залишив у мистецтві, яку правду про себе розказав засобом творчості. В мистецькому портреті на перший план виходить мистецтво, яке непрямо відображає/транлює біографію митця і те потаємне, що було в комірках його свідомості. Тож декодування мови мистецтва із метою реконструкції мистецької свідомості – одне із найскладніших завдань і водночас одна із найзахоплюючих інтелектуальних пригод [6].

У мистецькому портреті використовуються історичний, біографічний, психологічний, мистецтвознавчий, компаративний аналіз. Аналітична робота із біографічним фактом дозволяє встановити істинні поведінкові мотиви особистості і, відповідно, оцінити її та сформулювати основні риси характеру. Аналіз мистецької мови дає можливість сформулювати версії щодо інтелектуального та емоційного змісту свідомості. Порівняльний аналіз необхідний для того, аби відслідкувати, як життєві факти відображалися в мистецтві, і як мистецтво розширювало границі емоційного контексту біографії. Історичний аналіз є обов'язковим, адже без аналізу соціального ландшафту епохи, неможливо правильно оцінити поведінкові особливості людини. Це різноманіття аналітичних досліджень щодо інформаційних джерел гарантує те, що портретист побачить людину в цілісності і зможе відтворити її образ. Зауважимо, що величезне значення має психологічний аналіз, що допомагає реконструювати механізми, які були визначальними для психіки конкретної людини, а також метод абстрагування, що дозволяє на тлі великої кількості біографічної та мистецтвознавчої інформації абстрагуватися й виокремити контури найсуттєвішого з того, що є в людині.

Концептуальна відмінність жанру біографії (чистий життєпис) від жанру портрета полягає в тому, що перша покликана максимально повно відтворити життя героя у хронологічній послідовності. Критерієм успішної біографії є повнота знайдених та оприлюднених життєвих фактів. Архітектура мистецького портрета дещо інша. Він реконструює образ митця засобом аналізу творчості та біографічного факту, компресує інформацію, аналізує біографічний і творчий факт у єдності, встановлює фільтр щодо несуттєвого життєвого й творчого матеріалу, фокусує увагу

лише на визначальних для особистості подіях соціального і творчого життя, а також пропонує унікальні версії щодо прочитання психології особистості.

Декодування мови мистецтва задля пошуку прихованої правди про митця є унікальною особливістю мистецького портрета. Цей процес передбачає дослідження сповідальної автобіографічної інформації, що міститься у творах митця, і виражена символічною мовою живопису, скульптури, музики, графіки, архітектури тощо. Мистецтво дозволяє подолати герметичність свідомості, світи якої неможливо висловити загальноживаною мовою. Творчий мистецький акт дозволяє митцю сказати правду про себе без слів, а публіцист-портретист конвертує її в слова. Твори мистецтва народжуються з автобіографізму, саме його невидимі сповіді портретист намагається відтворити, усвідомлюючи, що гіпотези можуть залишитися назавжди лише гіпотезами. Однак сам рух углиб особистості, прагнення знайти єдність зовнішньої й внутрішньої людини, що складають духовну цілісність, – є головним, найбільш цінним у мистецькому портретуванні.

Соціокультурна місія мистецького портрета – те, чим хочеться закінчити цю надзвичайно коротку доповідь. Вона полягає в тому, щоб зберегти образ митця у зовнішній пам'яті людської цивілізації й не дати йому провалитися в інформаційний вакуум байдужості, а також реконструювати і декодувати особистість митця у повноті життєвих і творчих актів; реконструювати сповідь митця про себе у мистецтві. Мистецький портрет відновлює образ значущого чи призабутого митця, вводить нові фігури у загальний список видатних імен, невинно живить гуманістичний наратив, в якому особистість є основною цінністю та надбанням.

Список використаних джерел:

1. Vasari, Giorgio *The Lives of the Most Excellent Painters, Sculptors, and Architects*. Modern Library Classics. 2006.
2. Воронова М. Ю. Феноменологічний зміст публіцистичного портрета // *Образ : щорічний науковий збірник / голова редкол. В. Різун, голов. ред. Н. Сидоренко ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. Вип. 12. С. 11–19.
3. Воронова М. Ю. Особистість у публіцистичному портреті: пізнання й вираження в слові // *Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; відп. наук. ред. А. А. Бойко ; КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. Т. 43. С. 106–110.
4. Voronova Malvina *Soul and Intensity... (literature portrait genre meditation) // Obraz. Scientific Journal*. 2015. Issue 2(17). Sumy State University. P. 16–21.
5. Воронова М. Ю. *Теорія та практика публіцистичного портрета : монографія*. Київ : «Видавництво ЛАТ&К», 2019. 311 с.
6. Воронова М. Ю. *Практикум: журналістика і творчість (мистецький портрет)*. Київ : Видавничий дім: «АДЕФ-Україна», 2022. 274 с.